

ההתפתחויות במשק במחצית הראשונה של 1959¹

1. קווי ההתפתחות העיקריים

ההתפתחויות הבולטות ביותר במשק הישראלי במחצית הראשונה של 1959, היו — המשך הגידול המהיר בייצור ובפעילות הכלכלית, תוך שיפור במאזן התשלומים, עקב גידול מהיר ביצוא, שלא היה מלווה בגידול היבוא. הגידול של אמצעי התשלום הואט במידת-מה ביחס לשנה הקודמת, וגם המחירים עלו בשיעור יותר מועט מבשנים קודמות.

התפוקה המקומית גדלה בשיעור כולל של 10 אחוזים. התפוקה החקלאית גדלה בשיעור ניכר, והיצע התוצרת החקלאית הביא במספר מקרים לירידת מחירים ניכרת לצרכן.

גידול התפוקה החקלאית נובע מן ההשקעות הגדולות שנעשו בעבר ברפת החלב, בעיקר במשקי ההתיישבות החדשה ובמטעי הפרי. היצע הבשר גדל גם הוא עקב ההשקעות שנעשו בפיתוח עגלים, בגלל ירידת מחירי החלב וצמצום הרפת, ובשל סלקציה מוגברת של עדר פרות החלב.

התפוקה התעשייתית גדלה והצליחה למלא את ביקוש הצרכנים בשוק המקומי ללא עליית מחירים רבה, ואף להגביר את היצוא לחוץ לארץ, בעיקר של יהלומים, מלט וצמיגים.

היקף הבנייה גדל במידת-מה בעיקר מהעלייה המוגברת, שהגיעה ארצה בתקופת נובמבר 1958 עד ינואר 1959, ומהבנייה המוגברת של שיכונים ציבוריים לתושבים ותיקים ומהרחבת הבנייה הפרטית.

הפעילות הקיפה גם את כל ענפי התחבורה, וחל גידול הן בהובלת המטענים בפנים הארץ והן בתפוקת הספנות הישראלית בהובלה בין נמלים זרים. תנועת הנוסעים בתוך הארץ ומחוצה לה גדלה גם היא.

מספר המועסקים במשק גדל ב-3 אחוזים, מ-654 אלף נפש במחצית הראשונה של 1958 ל-675 אלף נפש בקירוב במחצית הראשונה של 1959. מספר המובטלים הרשומים בלשכות העבודה ירד ב-12 אחוזים, והממוצע היומי במחצית 1959 הגיע ל-8,500.

ההכנסה הנומינאלית הממוצעת של שכיר עלתה ב-6 עד 6.5 אחוזים לגבי השנה שעברה, עקב עליית תוספת היוקר שחלה ביולי 1958, העלאות בתעריפי השכר ותשלומים ריטרואקטיביים. מאחר שמדד יוקר המחיה עלה ב-3 אחוזים לעומת המחצית של השנה שעברה, הרי שההכנסה הריאלית לשכיר עלתה ב-3 אחוזים בערך.

הגידול בסך ההכנסות של פרטים במשק, כתוצאה מהגדלת התעסוקה מצד אחד וגידול ההכנסה הממוצעת מאידך, פעל להגברת הביקוש לצריכה. נראה שדבר זה הושפע מגידול ההכנסה הפנוייה בשיעור רב יותר מההכנסה הכוללת, שכן גביות המסים הישירים לא עלו כשיעור עליית ההכנסה הכוללת.

הצריכה הפרטית הוסיפה לגדול בשיעור רב, ובמיוחד צריכת מזון, הלבשה ושירותי בידור. תצרוכת המזון נתאפשרה עקב העלייה הניכרת בשיווק תוצרת חקלאית ובייחוד מוצרי חלב,

¹ הסקירה מתייחסת אומנם, למחצית שנת 1959, אך במספר פרקי משנה דלהלן הובאו סקירות לתקופות יותר ארוכות.

פירות, בשר ועופות, וכן עקב עליית היבוא של חמאה, תה וקפה. הגידול בצריכת ההלבשה התבטא בגידול הייצור בענף ההלבשה.

ערך יבוא המוצרים ירד ב־2 אחוזים וערך יבוא השירותים גדל ב־10 אחוזים בערך. ערך יבוא המוצרים ירד כתוצאה ממספר מגמות. מצד אחד ירד במידה ניכרת היבוא של נכסי צריכה ודלק, ומצד שני עלה ב־10 אחוזים היבוא של חומרי גלם, וכן עלה היבוא של נכסי השקעה. מגמות אלה היו מלוות בירידת מחירים בשוק הבינלאומי בשיעור של 3 אחוזים. בסעיפי היבוא של השירותים חל גידול בכל הסעיפים, פרט ל"ממשלה".

אחת התופעות הבולטות במחצית הראשונה של 1959, היתה גידול מהיר של היצוא, בעוד שהיבוא השתנה רק במעט. ערך היצוא של סחורות ושירותים הגיע ל־135 מיליון דולר — סכום העולה ב־18 אחוזים על יצוא זה בתקופה המקבילה אשתקד. מאחר שמחירי מוצרי היצוא ירדו ב־8 אחוזים, הרי שהיצוא הריאלי גדל ב־28 אחוזים. העלייה ביצוא נובעת מגידול היצוא התעשייתי ב־29 אחוזים, בעיקר עקב העלייה ביצוא היהלומים לאחר שחלף הרפיון שפקד את המשק של ארצות הברית, ועקב הרחבת הסחר עם טורקיה לאחר השינויים המוניטאריים באותה ארץ. ערך היצוא החקלאי נשאר ברמה של השנה שעברה, כיוון שחלה ירידה במחירי ההדרים אף־על־פי שהכמות המיוצאת גדלה. יצוא השירותים עלה ב־20 אחוז בערך, ובייחוד עלו ההכנסות מהובלה בים ובאוויר וההכנסות מתיירות.

הגירעון המסחרי פחת ב־17 מיליון דולר, והגירעון בחשבון שוטף פחת ב־18 מיליון דולר. השפעת גידול הביקוש לא נבלמה במלואה על־ידי גידול ההיצע במחירים קבועים, והמחירים עלו ב־2 עד 3 אחוזים, לעומת המחצית הראשונה של 1958, על־אף שחלה ירידה במחירים של מספר מוצרים חקלאיים, בהלבשה וריהוט וכן במזון מיבוא. עיקר העלייה במחירים אירעה במחצית השנייה של 1958, בעוד שבמחצית הראשונה של 1959 עלו המחירים בשיעור מועט, של אחוז אחד בערך.

תהליך זה נתאפשר גם השנה על־ידי הגדלת אמצעי התשלום, שעלו אומנם בשיעור נמוך מהשנה שעברה, כי גדלו בהרבה יתרות מטבע החוץ של המשק והאשראי לציבור.

2. התפתחות הכספים והאשראי

בחודשים ינואר עד ספטמבר 1959 חלה עלייה של 14.7 אחוזים באמצעי התשלום — מזומנים בידי הציבור ופקדונות עובר ושב. שיעור גידול זה אטי במקצת מזה שבשנה הקודמת. הפקדונות הבלתי נזילים עלו ב־26.9 אחוזים, ובסיכום עלו הנכסים הכספיים שבידי הציבור ב־18 אחוזים (183.2 מיליון ל"י), שיעור גידול השווה לשיעור הגידול בתקופה המקבילה אשתקד. הגידול בנכסים הכספיים נבע כתוצאה מהעלייה הניכרת ביתרות מטבע חוץ שבידי מערכת הבנקאות ומהאשראי לציבור, מהרחבת ההשקעות בניירות ערך לא ממשלתיים, וכן מגידול האשראי שניתן לממשלה ממערכת הבנקאות.

א. הנכסים הכספיים שבידי הציבור

1. אמצעי התשלום

אמצעי התשלום עלו בתשעת החודשים הראשונים של שנה זו בשיעור נמוך מעליית אמצעי התשלום בתקופה המקבילה אשתקד — 14.7 אחוזים (97.4 מיליון ל"י), לעומת 16.6 אחוזים (95.8 מיליון ל"י). בין ספטמבר 1958 לספטמבר 1959 עלו אמצעי התשלום ב־12 אחוזים בלבד.

בהרחבת אמצעי התשלום ניכר המשך המגמה של עלייה בקצב יותר מהיר בפקדונות עובר ושב מאשר במזומנים. מסוף דצמבר 1958 עד סוף אוגוסט 1959 עלו פקדונות עובר ושב ב־15.8 אחוזים,

לוח 1

הגידול של הנכסים הכספיים שבידי הציבור לפי המקור והסוג,
ינואר עד ספטמבר, 1958, 1959

(מיליוני ל"י)

ינואר-ספטמבר		
1959	1958	
ה מק ו ר		
91.1	36.6	יתרות מטבע חוץ
70.0	45.4	אשראי לציבור
7.9	63.3	אשראי לממשלה
השקעות מוסדות בנקאיים		
11.9	5.3	בניירות ערך לא ממשלתיים
2.3	- 2.7	יתרות במעבר
183.2	147.9	סך כל המקורות
ה ס ו ג		
32.5	29.0	מזומנים בידי הציבור
64.6	66.8	פקדונות עובר ושב
75.3	45.9	פקדונות בלתי נזילים
10.8	6.2	חשבונות אחרים
183.2	147.9	סך כל הסוגים

ואילו המזומנים עלו ב-8.5 אחוזים בלבד. גם אם יובא בחשבון חודש ספטמבר, שהוא חודש של קניות מרובות לרגל החגים, הרי שגידול המזומנים שבידי הציבור היה נמוך משיעור הגידול של פקדונות עובר ושב בהשוואה לאשתקד.

אמצעי התשלום, דצמבר 1958 עד ספטמבר 1959
(מיליוני ל"י)

העלייה או הירידה (-) מסוף החודש הקודם		סך כל אמצעי התשלום	פקדונות עובר ושב	מזומנים בידי הציבור	ה חודש
מיליוני ל"י	אחוזים				
—	—	659.9	408.5	251.4	1958 דצמבר
2.1	13.6	673.5	418.2	255.3	1959 ינואר
2.4	16.4	689.9	427.3	262.6	פברואר
0.6	4.0	693.9	433.8	260.1	מארס
3.5	24.4	718.3	448.9	269.4	אפריל
1.6	11.3	729.6	461.4	268.2	מאי
1.9	14.2	743.8	474.5	269.3	יוני
1.3	9.4	753.2	480.7	272.5	יולי
-0.7	- 7.3	745.9	472.9	273.0	אוגוסט
1.5	11.1	757.0	473.1	283.9	ספטמבר
סך כל העלייה					
16.6	95.8			1958 לספטמבר 1957	
14.7	97.1			1959 לספטמבר 1958	
עלייה ממוצעת					
1.8	10.6			בתשעת חודשי 1958	
1.6	10.8			בתשעת חודשי 1959	

2. נכסים כספיים אחרים

פקדונות הציבור שנוילותם מועטה משל אמצעי התשלום (כלומר תוכניות החיסכון למיניהן, והפקדונות לזמנים קצובים במטבע ישראלי ובמטבע חוץ), גדלו בתקופה הנסקרת ב-75.3 מיליון ל"י לעומת 45.9 מיליון ל"י בתקופה המקבילה אשתקד. הגידול היחסי הרב ביותר חל בפקדונות לזמן קצוב במטבע ישראלי לתקופה שמעל שישה חודשים, וקצב גידולו הוכפל ואף יותר מזה, לעומת השנה שעברה, בעיקר עקב הגדלת הפקדונות של קופות התגמולין להשקעות מוכרות, הלוואות לחברים, והגדלת פקדונות מוסדיים אחרים. רק כשליש מהגידול נבע מהגדלת ההפקדות של הציבור בפז"ק (פיקדון לזמן קצוב הצמוד למטבע חוץ). הפקדונות בתוכניות החיסכון גדלו במעט, עקב הירידה הגדולה שחלה בפתיחת חשבונות חדשים בתוכניות חיסכון. כן חלה ירידה קלה בפקדונות לזמן קצוב במטבע ישראלי לתקופה שאינה עולה על שישה חודשים. הפקדונות במטבע חוץ הוסיפו לגדול בקצב נמוך מאשתקד, אך סכומם גדל באופן ניכר בהשוואה לשנה שעברה.

פקדונות הציבור שנוילותם מועטה, דצמבר 1958 עד ספטמבר 1959
(מיליוני ל"י)

העלייה בסך הפקדונות מסוף החודש הקודם		סך כל הפקדונות	פקדונות בלתי נוילים		פקדונות לתקופה שאינה עולה על שישה חודשים	פקדונות שהופקדו בחוכניות חיסכון	ה ח ו ד ש
מיליוני ל"י	אחוזים		במטבע חוץ	במטבע ישראלי			
—	—	280.0	74.6	132.9	19.7	52.8	1958 דצמבר
1.5	4.1	284.1	74.1	140.3	17.0	52.7	1959 ינואר
0.7	1.9	286.0	74.4	143.9	15.6	52.1	פברואר
3.6	10.2	296.2	79.8	148.5	15.4	52.5	מארס
2.4	7.2	303.4	81.6	152.5	16.5	52.8	אפריל
3.1	9.3	312.7	85.0	156.7	17.3	53.7	מאי
3.1	9.7	322.4	86.7	162.7	18.1	54.9	יוני
3.4	11.0	333.4	93.0	167.1	18.6	54.7	יולי
3.4	11.4	344.8	99.4	171.8	18.7	54.9	אוגוסט
3.0	10.5	355.3	106.8	173.7	19.3	55.5	ספטמבר
העלייה מדצמבר 1957							
לספטמבר 1958							
23.9	45.9		18.0	14.8	1.0	12.1	מיליוני ל"י
2.7	5.1		47.6	12.6	10.2	45.7	אחוזים
העלייה מדצמבר 1958							
לספטמבר 1959							
26.9	75.3		32.2	40.8	-0.4	2.7	מיליוני ל"י
3.0	8.4		43.2	30.1	-2.0	5.1	אחוזים

ב. מקורות השינוי בנכסים הכספיים

1. צבירת יתרות מטבע חוץ

היתרות במטבע החוץ, עלו השנה במידה ניכרת — הן הסכום והן הקצב עלו באופן ניכר לגבי השנה שעברה, שאף בה היתה עלייה ביתרות מטבע חוץ. סכום היתרות עלה ב-91.1 מיליון ל"י (50.8 אחוזים) לעומת 36.6 מיליון ל"י בשנת 1958 (35.7 אחוזים). עלייה גדולה זו נובעת מהתפתחויות שונות במאזן התשלומים, אך בייחוד כתוצאה מגידול ניכר ביצוא, בעוד שההוצאות ליבוא עלו בסכום מועט. התפתחות היתרות במשך השנה, היתה בדרך כלל שונה מהתפתחות בשנים קודמות. בעבר עלו היתרות עד מאי ולאחר מכן ירדו עד לנובמבר, והשנה עלו יתרות מטבע חוץ עד יולי והחלו לרדת לאחר מכן בקצב אטי ביותר. הגידול ביתרות מטבע חוץ במוסדות הבנקאיים נמשך ברציפות בכל חודשי השנה והיה בולט במיוחד (מ-17.3 מיליון ל"י בדצמבר 1958 ל-59.2 מיליון ל"י בספטמבר 1959). היתרות בבנק ישראל עלו עד לחודש יוני ולאחר מכן החלו לרדת.

יתרות נמו של מטבע חוץ במערכת הבנקאות, דצמבר 1958 עד ספטמבר 1959
(מיליוני ל"י)

(סוף כל חודש)

העלייה או הירידה (—) בסך היתרות מסוף החודש הקודם		סך הכל	במוסדות הבנקאיים	בבנק ישראל	ה ח ו ד ש
אחוזים	ל"י				
—	—	179.4	17.3	162.1	1958 דצמבר
4.6	8.3	187.7	22.2	165.5	1959 ינואר
8.8	16.6	204.3	26.0	178.3	פברואר
8.0	16.4	220.7	30.6	190.1	מארס
15.9	35.1	255.8	33.9	221.9	אפריל
2.5	6.4	262.2	38.6	223.6	מאי
2.7	7.1	269.3	42.3	227.0	יוני
1.2	3.3	272.6	49.9	222.7	יולי
-1.5	- 4.0	268.6	49.7	218.9	אוגוסט
0.7	1.9	270.5	59.2	211.3	ספטמבר
					העלייה מדצמבר 1957
35.7	36.6				לספטמבר 1958
					העלייה מדצמבר 1958
50.8	91.1				לספטמבר 1959
					עלייה ממוצעת
4.0	4.1				בתשעת חודשי 1958
5.6	10.1				בתשעת חודשי 1959

2. אשראי לציבור

האשראי הבנקאי לציבור גדל בתשעת החודשים הראשונים של 1959 ב-70.0 מיליון ל"י, לעומת 45.4 מיליון ל"י בשנה הקודמת.

המוסדות הבנקאיים הרחיבו אומנם בכל אחת משתי השנים את האשראי ב-74.5 מיליון ל"י, אך כעוד שבשנת 1958 חלה ירידה ניכרת בנכיון המשנה שבוצע על-ידי בנק ישראל, הרי בשנת 1959 לא צמצם בנק ישראל בהרבה את נכיון המשנה. מאחר שסכום השטרות שנוכה היה נמוך ביותר, הסתכמה הירידה מדצמבר 1958 לספטמבר 1959 ב-3.9 מיליון ל"י בלבד. בנכיון שטרות במטבע חוץ לא חל שינוי ניכר בתקופה הנסקרת.

לוח 5

שטרות שנוכו בכנק ישראל במטבע ישראלי ובמטבע חוץ,
דצמבר 1958 עד ספטמבר 1959
(מיליוני ל"י)

(סוף כל חודש)			
ה ח ו ד ש	שטרות שנוכו במטבע ישראלי	שטרות שנוכו במטבע חוץ	סך כל השטרות שנוכו
1958 דצמבר	9.7	17.8	27.6
1959 ינואר	8.8	18.3	27.1
פברואר	7.4	17.7	25.1
מארס	5.1	18.8	23.9
אפריל	3.3	17.7	21.0
מאי	1.5	21.0	22.4
יוני	1.5	19.8	21.3
יולי	1.7	17.6	19.2
אוגוסט	2.3	16.0	18.3
ספטמבר	5.9	17.2	23.1

האשראי כנגד פקדונות הממשלה, כלומר האשראי שניתן לחייבי מסים וליבוא מהשילומים וכן למקבלי הלוואות מתקציב הפיתוח באמצעות הבנקים, גדל בקצב אטי כאשתקד והסתכם ב-27.3 מיליון ל"י בתשעת החודשים הראשונים של 1959. בהלוואות מתקציב הפיתוח היתה עלייה

לוח 6

אשראי לציבור באמצעות מערכת הבנקאות, דצמבר 1958 עד ספטמבר 1959
(מיליוני ל"י)

(סוף כל חודש)						
ה ח ו ד ש	אשראי בנקאי			סך הכל	מפקדונות הממשלה למתן הלוואות	סך כל האשראי לציבור (3)+(4)+(5)
	בנק ישראל	מוסדות בנקאיים	כנגד פקדונות הממשלה			
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
1958 דצמבר	27.6	395.6	423.2	64.8	199.2	687.2
1959 ינואר	27.1	414.8	442.0	67.6	205.9	715.5
פברואר	25.1	416.4	441.5	73.7	207.6	722.8
מארס	23.9	421.9	445.7	92.0	217.3	755.0
אפריל	21.0	417.8	438.8	89.5	219.3	747.6
מאי	22.4	420.0	442.4	83.2	220.0	745.6
יוני	21.3	434.7	456.0	78.3	224.2	758.5
יולי	19.2	447.9	467.1	75.9	224.5	767.5
אוגוסט	18.3	453.5	471.8	74.3	226.3	772.4
ספטמבר	23.1	470.2	493.2	74.0	226.5	793.7

מחודש לחודש, ואילו באשראי לחייבי מסים חלה עלייה ניכרת במאָרס, וזא לקראת סוף שנת התקציב הממשלתי, וצמצום מודרג של סכום זה לאחר מכן. העלייה בסעיף זה הסתכמה ב־9.2 מיליון ל"י.

סך האשראי לציבור מכל המקורות, עלה עד סוף ספטמבר ב־106.5 מיליון ל"י והסתכם בקירוב ל־800 מיליון ל"י, לעומת עלייה של 75.5 מיליון ל"י בשנה שעברה.

3. האשראי לממשלה

סך האשראי לממשלה הורחב בתשעת החודשים הראשונים של 1959 ב־8 מיליון ל"י (2.2 אחוזים). עלייה זו נובעת מהרחבת האשראי בסך 22.2 מיליון ל"י על־ידי בנק ישראל, ומצמצום של 14.3 מיליון ל"י על־ידי המוסדות הבנקאיים. האשראי השוטף נטו (מנוכה מפקדונות הממשלה) פחת ב־106.1 מיליון ל"י ואילו האשראי לזמן ארוך גדל ב־114.1 מיליון ל"י. תופעה זו היא בעיקר עקב הקונסולידאציה של חוב הממשלה בסך 110 מיליון ל"י, שהועבר במאָרס 1959 מחוב לזמן קצר לבנק ישראל לחוב לזמן ארוך. גידול האשראי לזמן ארוך נבע גם מרכישת ניירות ערך ממשלתיים על־ידי המוסדות הבנקאיים.

לוח 7

חוב הממשלה למערכת הבנקאות, דצמבר 1958 עד ספטמבר 1959

(מיליוני ל"י)

(סוף כל חודש)

סך כל חוב הממשלה	מוסדות בנקאיים				בנק ישראל				החודש
	סך הכל	בניכוי : פקדונות (נטו)	אשראי לזמן ארוך וניירות ערך	אשראי שוטף (נטו)	סך הכל	בניכוי : חשבונות הון	אשראי לזמן ארוך וניירות ערך	אשראי שוטף (נטו)	
356.2	67.2	21.1	42.5	45.8	289.0	19.9	214.8	94.2	1958 דצמבר
342.6	61.0	18.5	40.6	38.9	281.6	19.2	214.4	86.4	1959 ינואר
350.0	63.0	17.8	42.8	38.0	287.9	18.5	214.5	91.9	פברואר
334.6	52.2	23.2	42.1	33.2	282.4	14.9	322.1	-24.8	מאָרס
340.9	51.4	21.9	42.9	30.4	289.6	20.9	322.1	-11.7	אפריל
342.7	43.5	26.5	44.0	26.0	299.2	21.6	322.1	- 1.3	מאי
357.1	48.7	24.2	48.7	24.2	308.4	20.8	322.0	7.2	יוני
361.0	54.0	21.2	49.0	26.2	307.0	20.4	321.9	5.4	יולי
364.1	54.4	19.2	51.6	22.5	309.7	20.9	321.9	8.7	אוגוסט
364.1	52.9	19.5	51.6	21.0	311.2	21.1	319.8	12.5	ספטמבר

בחודשים ינואר עד מארס ובאוגוסט וספטמבר חלה ירידה בשיעור הנזילות הממוצע של המוסדות הבנקאיים.

הירידה בחודשים ינואר עד מארס נגרמה עקב ההרחבה הניכרת באשראי לציבור, שהיתה מלווה בגידול המזומנים שבידי הציבור, ובצמצום גדול בנכסים הנזילים שבידי הבנקים. הירידה באוגוסט, ובמיוחד בספטמבר, נגרמה עקב הרחבת האשראי לציבור, שהיתה מלווה במשיכה מוגברת של מזומנים מהבנקים לקראת החגים, וכן עקב המרת יתרות נזילות של הבנקים, המחזקות בבנק ישראל, לפקדונות במטבע חוץ ליבואנים שפתחו אשראים דוקומנטאריים.

לוח 8

הנזילות של המוסדות הבנקאיים,
דצמבר 1958 עד ספטמבר 1959
(מיליוני ל"י)

(סוף כל חודש)			
שיעור הנזילות בפועל $\frac{(2)}{(1)} \times 100$	סך כל הנכסים הנזילים	פקדונות החייבים בנזילות במטבע ישראלי	החודש
(3)	(2)	(1)	
38.9	186.2	479.0	1958 דצמבר
35.4	170.3	480.6	1959 ינואר
35.6	174.0	488.4	פברואר
36.1	178.4	493.5	מארס
39.7	203.2	511.6	אפריל
41.4	217.0	523.6	מאי
41.1	221.8	539.3	יוני
39.2	213.0	544.0	יולי
37.8	204.7	541.3	אוגוסט
35.0	189.4	540.4	ספטמבר

3. מאזן התשלומים

המגמות העיקריות בסחר החוץ ובמאזן התשלומים במחצית הראשונה של 1959 התבטאו בעליית דרך היצוא ויציבות בערך היבוא, שכתוצאה מכך ירד הגירעון המסחרי, שהיה בשנה זו הנמוך ביותר במשך השנים האחרונות. הגירעון בחשבון השוטף כולו, גם כן ירד במידה ניכרת למדי, ומאחר שההעברות החד-צדדיות גדלו, הגיע הסכום, שהיה צריך לממן באמצעות תנועות הון, ל-6.5 מיליון דולר בלבד.

התקדמות זו באה על-אף הרעת תנאי הסחר. אומנם מחירי היבוא ירדו ב-3 אחוזים בערך, אך כנגד זה ירדו מחירי היצוא ב-10 אחוזים, ובשל כך הפסיד המשק הישראלי כ-5 מיליון דולר. בניגוד לשנת 1958, שבה עלו הן יתרות מטבע החוץ והן ההתחייבויות לזמן קצר, הרי ב-1959 עלו רק יתרות מטבע החוץ, ואילו ההתחייבויות לזמן קצר ירדו וההתחייבויות לזמן ארוך עלו — בעיקר מלווה העצמאות ומלווה הפיתוח.

מאזן התשלומים, ינואר עד יוני, 1958, 1959

(מיליוני דולרים)

1959			1958			
זכות (+) או חובה (-) נטו	חובה	זכות	זכות (+) או חובה (-) נטו	חובה	זכות	
א. מוצרים ושירותים						
-109.3	210.9	101.6	-126.2	213.0	86.8	(1) מוצרים
+ 5.0	3.0	8.0	+ 5.0	2.1	7.1	(2) תיירות ונסיעות לחוץ לארץ
+ 9.4	20.9	30.3	+ 8.1	18.2	26.3	(3) תחבורה
- 1.5	11.4	9.9	- 1.2	9.7	8.5	(4) ביטוח
-14.3	18.0	3.7	-12.3	14.8	2.5	(5) שירותי הון
-23.5	25.8	2.3	-24.1	26.0	1.4	(6) ממשלה, ל.נ.מ.א. *
- 0.1	3.6	3.5	- 1.0	3.5	2.5	(7) שונות
-134.3	293.6	159.3	-152.2	287.3	135.1	סך הכל (1) עד (7)
ב. העברות חד-צדדיות						
(8) העברות של פרטים						
+13.7	0.3	14.0	+12.2	0.2	12.4	(8.1) במזומן
+ 3.8	0.2	4.0	+ 3.8	0.2	4.0	(8.2) בסחורות
+30.8	—	30.8	+32.1	—	32.1	(9) פיצויים אישיים מגרמניה
העברות ממשלה ומוסדות						
+37.3	1.9	39.2	+33.8	1.6	35.4	(10) שילומים מגרמניה
+ 5.2	—	5.2	+ 7.4	—	7.4	(11) מענק ממשלת ארצות הברית
+ 0.2	—	0.2	+ 0.2	—	0.2	(12) סיוע טכני של או"ם
(13) המגבית ומוסדות אחרים						
+33.7	—	33.7	+29.9	—	29.9	(13.1) במזומן
+ 3.1	—	3.1	+ 4.3	—	4.3	(13.2) בסחורות
+127.7	2.4	130.2	+123.7	2.0	125.7	סך הכל (8) עד (13)
- 6.5	296.0	289.5	-28.6	289.3	260.8	סך הכל (א) + (ב)

* לא נזכר במקום אחר.

מאזן התשלומים, ינואר עד יוני, 1958, 1959 (המשך)
(מיליוני דולרים)

1959			1958			
זכות (+) או חובה (-) נטו	חובה	זכות	זכות (+) או חובה (-) נטו	חובה	זכות	
ג. תנועות הון נטו						
(14) הלוואות לזמן בינוני וארוך						
+ 19.8	—	19.8	+ 15.5	—	15.5	(14.1) מלווה העצמאות והפיתוח
						(14.2) הלוואות ממשלת ארה"ב
+ 12.7	—	12.7	+ 16.7	—	16.7	במסגרת המענק
						(14.3) הלוואות אחרות
+ 18.2	—	18.2	+ 3.9	—	3.9	לזמן ארוך
						(14.4) הלוואות לזמן בינוני
+ 1.4	—	1.4	+ 2.7	—	2.7	(14.5) השקעות מחוץ לארץ
+ 52.1	—	52.1	+ 38.8	—	38.8	סך הכל (14.1) עד (14.5)
(15) תנועות הון לזמן קצר						
- 12.9	12.9	—	+ 16.0	—	16.0	(15.1) הלוואות לזמן קצר
						(15.2) קרן המטבע הבינלאומית
- 0.4	0.4	—	—	—	—	והבנק הבינלאומי
- 10.7	10.7	—	+ 2.5	2.5	—	(15.3) חשבונות סילוקין
						(15.4) פקדונות חוץ
- 1.0	1.0	—	+ 3.5	—	3.5	בבנקים מקומיים
						(15.5) פקדונות ממשלת ארה"ב
+ 14.9	—	14.9	+ 14.3	—	14.3	(במסגרת המענק)
- 0.8	0.8	—	- 0.8	0.8	—	(15.6) הון אחר לזמן קצר
- 45.3	45.3	—	- 41.1	41.1	—	(15.7) יתרות מטבע חוץ
—	—	—	—	—	—	(15.8) זהב מוניטארי
- 56.2	71.1	14.9	- 10.6	44.4	33.8	סך הכל (15.1) עד (15.8)
- 4.1	71.1	67.0	+ 28.2	44.4	72.6	סך הכל (14) + (15)
- 10.6	367.1	356.5	- 0.3	333.7	333.4	סך הכל (א) עד (ג)
+ 10.6	—	10.6	+ 0.3	—	0.3	טעויות והשמטות, נטו

א. היצוא

במחצית הראשונה של 1959 עלה יצוא המוצרים ב-15 אחוזים על היצוא במחצית הראשונה של 1958, בעוד שבשנת 1958 היתה עלייה קטנה בלבד לעומת השנה הקודמת.

מחירי היצוא החקלאי ומחירי היצוא התעשייתי ירדו, ובסיכום כללי היו מחירי היצוא נמוכים ב-10 אחוזים בערך מהמחירים ששררו בתקופה המקבילה של 1958. מכאן שהיצוא הריאלי עלה ב-30 אחוז בערך.

עליית היצוא התרכזה ביצוא התעשייתי (כולל יהלומים), אך היצוא החקלאי נשאר על אותה רמה בקירוב (לוח 10).

לוח 10

היצוא לפי הענף, ינואר עד יוני, 1957, 1958, 1959
(מיליוני דולרים)

העלייה או הירידה (-) ינואר-יוני		ינואר-יוני			ה ע נ ך
מ' 1958 ל' 1959	מ' 1957 ל' 1958	1959	1958	1957	
1.2	0.9	46.2	45.0	44.1	מוצרים חקלאיים
7.6	2.7	31.8	24.2	21.5	מוצרים תעשייתיים
6.0	0.4	22.6	16.6	16.2	יהלומים
—	-2.1	1.0	1.0	3.1	שונות
14.8	1.8	101.6	86.8	84.9	סך כל היצוא

לאחר מספר שנים של עלייה מתמדת במחירי פרי הדר, חלה ב-1959 ירידה, ועל-אף העובדה שכמות יצוא פרי ההדר עלתה על כמות היצוא בשנה הקודמת, היה הפדיון נמוך במקצת והגיע ל-40 מיליון דולר לעומת 42 מיליון דולר במחצית 1958. לעומת זאת עלה יותר מכפליים יצוא הביצים והגיע ל-3.5 מיליון דולר.

העלייה ביצוא התעשייתי התבטאה בסוגי מוצרים רבים. העלייה הגדולה ביותר חלה ביצוא היהלומים, שעלו במחצית הראשונה של 1959 ב-36 אחוזים לעומת אותה תקופה ב-1958. עלייה גדולה זו נובעת בעיקר מסיום הרפיון שפקד את ארצות הברית ב-1958. לאחר מספר שנות שפל ביצוא מכונות גרמה עיסקה מיוחדת בסכום גדול לעליית יצוא המכונות במיליון דולר.

יש לציין כי עליית היצוא הורגשה ברוב המוצרים — בחלקה כתוצאה מהבשלת השקעות קודמות (למשל אשלג); ובחלקה מחיסול הרפיון הכלכלי שפקד את רוב הארצות התעשייתיות ב-1958. כמו ביצוא מעילי הגשם לארצות הברית, ובחלקה מחידוש הסחר עם טורקיה לאחר הפסקה שחלה בתקופת הריפורמות המוניטאריות בארץ זו. הגדלת העזרה הממשלתית בצורת פרמיות וכדומה, תרמה במידת-מה להגברת היצוא.

בארצות הייעוד של היצוא לא חל שינוי ניכר במחצית הראשונה של שנת 1959; ארצות הייעוד העיקריות היו: אנגליה, ארצות הברית, גרמניה, בלגיה ושווייץ. השינוי העיקרי היה חידוש היצוא לטורקיה שעלה ל-2.4 מיליון דולר, מפני שסידורי הקניות מארץ זו איפשרו להגדיל את המכירות. כן גדל היצוא לארצות המזרח הרחוק ואפריקה.

ב. היבוא

ערך היבוא במחצית הראשונה של 1959 היה נמוך באחוז אחד לגבי המחצית הראשונה של 1958, אולם זוהי תוצאה של מגמות נוגדות ביבוא המוצרים השונים. בעוד שיבוא נכסי הצריכה ירד במידה ניכרת — בעיקר כתוצאה מירידה גדולה ביבוא עודפי המזון מארצות הברית (כדוגמת חמאה וגבינה), הרי עלו ב-10 אחוזים ההוצאות ליבוא חומרי הגלם. כן עלה היבוא של נכסי ההשקעה (פרט לאניות ולאווירונים הכלולים בקבוצה זו). ירידה גדולה נוספת חלה ביבוא הדלק, הן בגלל ירידת המחירים הנוספת, שחלה בתחילת 1959, והן מפני ירידת הכמויות שהובאו.

לוח 11

היבוא לפי הייעוד הכלכלי, ינואר עד יוני, 1958, 1959

(מיליוני דולרים)

העלייה או הירידה (-) מינואר-יוני 1958 לינואר-יוני 1959		ינואר-יוני		הייעוד הכלכלי
אחוזים	מיליוני דולרים	1959	1958	
-25.5	-7.4	21.6	29.0	נכסי צריכה
9.7	10.3	116.3	106.0	נכסי ייצור
-2.6	-1.5	56.1	57.6	נכסי השקעה
-17.4	-3.5	16.6	20.1	דלק
—	—	0.3	0.3	שונות
-1.0	-2.1	210.9	223.0	סך כל היבוא

במחצית הראשונה של 1959 ירדו מחירי יבוא רבים, שהחלו לרדת במשך שנת 1958, אף שבקצב אטי יותר, ובסיכום כללי היו מחירי היבוא נמוכים בשלושה אחוזים בערך מהמחירים במחצית הראשונה של 1958. מתוך כך נראה כי סך היבוא הריאלי עלה במקצת ב-1959 על היבוא בתקופה המקבילה של 1958.

ג. הגירעון המסחרי

הגירעון המסחרי ירד ב-17 מיליון דולר, ועמד על 109 מיליון דולר בלבד. בעוד שבמחצית הראשונה של 1958 כיסה הייצוא 41 אחוזים מהיבוא, הרי בתקופה המקבילה ב-1959 כיסה הייצוא 48 אחוזים מהיבוא (לוח 12). במאזן השירותים חלה עלייה גם ביבוא וגם ביצוא, ומשום כך השתנה רק במעט הגירעון בהשבו זה במאזן התשלומים, שירד מ-26 מיליון דולר ב-1958 ל-25 מיליון דולר ב-1959. הגירעון בחשבון השוטף ירד איפוא, מ-152 מיליון דולר ב-1958 ל-134 מיליון דולר ב-1959, ירידה של 12 אחוזים בערך.

חיבוא, היצוא והגירעון המסחרי, ינואר עד יוני, 1958, 1959

(מיליוני דולרים)

העלייה או הירידה (-) מינואר-יוני 1958 לינואר-יוני 1959		ינואר-יוני		
מיליוני דולרים	אחוזים	1959	1958	
-2.1	-1.0	210.9	213.0	חיבוא
14.8	17.1	101.6	86.8	היצוא
-16.9	-13.4	109.3	126.2	הגירעון המסחרי

ד. העברות חד-צדדיות

בסך ההעברות החד-צדדיות חלה עלייה של 4 מיליון דולר, והסכום הכולל עלה ל-128 מיליון דולר. לעומת ירידות קלות בהכנסות מפיצויים אישיים מגרמניה ומהמענק של ממשלת ארצות הברית, עלו ההכנסות מהשילומים ומהמוסדות היהודיים בחוץ לארץ.

יש לציין כי כתוצאה מהירידה בגירעון השוטף והעלייה בהכנסות החד-צדדיות, נשאר גירעון של 6.5 מיליון דולר בלבד, שכיסו אותו בתנועות הון, בעוד שבמחצית הראשונה של 1958 הגיע הגירעון ל-29 מיליון דולר.

פירוט ההעברות החד-צדדיות מובא בחלק ב' של מאון התשלומים (לוח 9).

ה. תנועות הון

סך ההתחייבויות לזמן ארוך ובינוני עלה ב-52 מיליון דולר, אולם בסכום זה כלולה עלייה של כ-13 מיליון דולר בהתחייבויות שיש להחזיר במטבע ישראלי, וכן כ-20 מיליון דולר של התחייבויות נוספות על-חשבון מלווה העצמאות והפיתוח. לעומת זאת ירד סך ההתחייבויות במטבע חוץ לזמן קצר (פרט ליתרות מטבע חוץ) ב-25 מיליון דולר בערך, בעוד שפקדונות ממשלת ארצות הברית עלו ב-15 מיליון דולר.

4. הצריכה הפרטית

הצריכה הפרטית במחצית הראשונה של 1959 עלתה ב-11 אחוזים בקירוב על הצריכה בתקופה המקבילה ב-1958. המגמות היו דומות לאלו של שנת 1958: גידול רב בצריכת כמה סוגי מזון מתוצרת חקלאית וגידול מתון בצריכת רוב המזון מתוצרת תעשייתית ומיבוא. צריכת המוצרים והשירותים, פרט למזון, גדלה גם היא אולם בשיעור נמוך מהממוצע.

המחירים הממוצעים של הצריכה עלו בשיעור מועט — אחוז אחד עד שני אחוזים. בולטת המגמה של המשך ירידת המחירים של חלק מהתוצרת החקלאית המקומית, ועליית המחירים של חלק מהמזון, בעיקר מיבוא, בחלקו כתוצאה מביטול הקיצוב.

גידול הצריכה נובע מהביקוש המוגבר, שהושפע מגידול כלל ההכנסות של הציבור, הן עקב הגברת התעסוקה והן עקב עליית השכר הריאלי. ההכנסות הפנויות עלו יותר מהשכר הכולל, כתוצאה מביטול "יהב המגן" החל באפריל 1958.

אינדיקאטורים למגמות הצריכה, ינואר עד יוני, 1958, 1959

(אחוזים)

אחוז העלייה או הירידה (—) מינואר-יוני 1958 לינואר-יוני 1959		ה ס ו ג
ריאלי	נומינאלי	
13.5	14.0	מזון
16.5	12.5	מזה : תוצרת חקלאית
9.5	16.0	תוצרת תעשייתית ותוצרת מיבוא
-1.0	6.5	סיגריות
22.0	14.0	מוצרי טכסטיל
5.5	10.0	הנעלה
3.0	3.0	מוצרי צריכה בני קיימא
16.5	19.5	חשמל, נפט וגאז
17.0	18.5	קולנוע
1.8	2.7	נסיעות בארץ
4.0	10.0	מוסדות שלא למטרת רווח
7.0	12.0	שכר דירה
11.0	12.0	סך הכל
3.1		גידול האוכלוסייה

ה ע ר ה : המספרים מעוגלים.

הביקוש שגדל סופק על-ידי ההיצע המוגבר של הסחורות והשירותים מהייצור המקומי ומהיבוא, ולא זו בלבד שהמחירים לא עלו במידה ניכרת, אלא שהמחירים של כמה מוצרים חקלאיים אף ירדו בהרבה.

א. מזון

גידול בולט מאוד חל בצריכת הבשר, שגדלה ב־45 אחוזים. הגידול הושפע מגורמים מספר, והם: ירידת מחירים, של 11.5 אחוזים, גידול ההכנסה וירידה קלה בצריכת ביצים המשמשות כנראה כתחליף לבשר.

צריכת הבשר, ינואר עד יוני, 1958, 1959

משקל	אחוז העלייה או הירידה (-) מינואר-יוני 1958 לינואר-יוני 1959		
	במחיר	בכמות	
26.7	-32.5	115.5	בשר בקר
3.8	-10.5	-32.5	בשר צאן
6.3	* -10.0	35.5	בשר אחר
57.4	-15.0	22.5	בשר עוף
5.8	80.0	- 8.0	בשר קפוא
100.0	-11.5	44.5	סך הכל

* אחוז ירידת המחיר נקבע לפי אחוז ירידת המחירים המשוקלת של בשר בקר ובשר צאן.

צריכת הירקות והפירות ירדה במקצת, בעיקר באביב. מצד אחד היתה ירידה של 7.5 אחוזים בהיצע הירקות, שהביאה לעליית מחירים בשיעור של 27 אחוזים, ומצד שני היתה עלייה קלה של 2 אחוזים בצריכת פירות, שגם היא נתלוותה בתקופה הנדונה בעליית מחירים קלה. בצריכת מוצרי מזון תעשייתיים וביבוא, חל שינוי ניכר: צריכת בשר קפוא מיובא ודג הפילה ירדו במידה ניכרת, כתוצאה מצמצום האספקה ממחסני הממשלה. מאידך, ביטול הקיצוב של סוכר ואורז בתקופות ההשוואה, גרם לעלייה תלולה בצריכה, למרות עליית המחירים שנתלוותה לליבראליזציה זאת, של הסוכר הקצוב. לגבי צרכנים שלא נהנו מהקיצוב (למשל מבוגרים) ירד מחיר הסוכר, וכתוצאה מכך מסתבר שהמחיר השולי לצרכן קרוב לוודאי שירד.

ממוצע חודשי של צריכת סוכר ואורז, ינואר עד ספטמבר, 1958, 1959

(טונות)

אחוז העלייה	ינואר-ספטמבר		
	1959	1958	
38.6	4,574	3,299	סוכר
51.7	1,047	690	אורז

צריכת הטכסטילים עלתה, ומסתבר שהעלייה בחלקה נובעת מירידת מחירים של כ-7 אחוזים, ואילו בצריכת ההנעלה חלה עלייה מתונה ועליית מחירים קלה. הגידול בצריכת מוצרים בני קיימא שבלוח 13 אינו מבטא, כנראה, במלוא המידה את הגידול בצריכת מוצרים אלה, ואפשר מאוד שיש בו הטייה כלפי מטה. מסתבר שלאחר הרווייה מסוימת של מוצרים נפוצים, כגון מקררים וכירות גז, עברו בעליהם בהדרגה למוצרים בני קיימא אחרים, שהנתונים הסטטיסטיים לגביהם לקויים לפי שעה.

¹ יש לזכור שהמדובר הוא בתקופה ינואר עד יוני, שבה עונת הפירות הנשירים בעיצומה, ומחירי ההדרים הם בעלייה.

נמשכה המגמה של עלייה תלולה בצריכת שירותי קולנוע, ונראה שהעלייה הקיפה את כל שירותי הבידור.

בשירותי מוסדות שלא למטרת רווח ובשירותי דיור, חלה עלייה מתונה במחירים קבועים. העלייה הריאלית הסתכמה במוסדות שלא למטרת רווח ב-4 אחוזים ובשירותי דיור ב-7 אחוזים.

5. כוח האדם, התעסוקה והאבטלה

האוכלוסייה הממוצעת במחצית הראשונה של שנת 1959 גדלה ב-3 אחוזים, בהשוואה לתקופה המקבילה ב-1958. למעלה משני שלישים של גידול זה נבע מריבוי טבעי ורק פחות משליש מעלייה, וכתוצאה מכך גדלה האוכלוסייה בגילי העבודה (מגיל 14 ומעלה) בשני אחוזים בערך. העלייה במספר השייכים לכוח העבודה האזרחי (מועסקים ומובטלים) נאמדת באחוז אחד עד שני אחוזים, ואילו מספר המועסקים גדל בשלושה אחוזים ויותר. העלייה בתעסוקה נבעה בחלקה מהעסקת אנשים שקודם לכן היו מובטלים, ובחלקה מקליטתם בעבודה של אנשים שבתקופה המקבילה אשתקד לא השתייכו לכוח העבודה.

הגורם העיקרי לעליית מספר המועסקים ולירידה הניכרת של מספר המובטלים, נובע מהפעילות המוגברת בבנייה, בעבודות ציבוריות, בחקלאות ובתעשייה.

א. התעסוקה בענפי הכלכלה

מספר המועסקים בחקלאות עלה בשלושה עד ארבעה אחוזים, בעיקר בשל גידול ניכר (למעלה מ-20 אחוז) של מספר המועסקים בענף ההדרים.

בתעשייה נוספו יותר מ-3 אחוזים מועסקים. עליית מספר המועסקים נובעת בעיקרה מהגברת הפעילות בענפי המתכת, מהעבודה העונתית בענף המזון (שימורים בעיקר) וההתרחבות של ענף היהלומים.

מספר המועסקים בענף הבנייה עלה בשיעור של 3 עד 4 אחוזים, וכן עלה מספר ימי העבודה הממוצע למועסק, בעיקר בעבודות ציבוריות.

מספר עובדי המדינה גדל ביותר מ-6 אחוזים; בשירותים ציבוריים ואישיים אחרים עלה מספר המועסקים ב-3 עד 4 אחוזים, וגם בענף התחבורה חלה עלייה במספר המועסקים — 2 עד 3 אחוזים.

ב. האבטלה

משנת 1958 משתקפת מגמה לצמצום האבטלה, והיא נמשכה גם במחצית הראשונה של 1959. אומנם ברבע הראשון חלה עלייה קלה (3.7 אחוזים) בממוצע היומי של דורשי עבודה, בעיקר כתוצאה מגורמים אקלימיים, אך הירידה התלולה באבטלה ברבע השני (32 אחוזים), פעלה להפחתת ממוצע האבטלה. בכל המחצית הראשונה של 1959 פחת ממוצע האבטלה ב-11.6 אחוזים לגבי התקופה המקבילה אשתקד.

ירידת האבטלה בתקופה הנסקרת נבעה בעיקר משני גורמים:

(א) עלייה של למעלה מ-25 אחוזים בממוצע היומי של מועסקים בעבודות דחק, עלייה זו אין פירושה גידול מקביל של 25 אחוזים במספר הכולל של פועלי דחק, אלא תוספת ימי עבודה, שלפיה מובטחים יותר ימי עבודה מדי חודש למפרנסים בעלי משפחות גדולות. (לדוגמא: למפרנסים התומכים בשמונה נפשות ומעלה מובטחים כיום 24 ימי עבודה, בעוד שקודם לכן קיבלו 21 ימי עבודה).

(ב) הגברת הייצור בענפי הבנייה, העבודות הציבוריות, החקלאות והתעשייה.

6. השכר

תעריפי השכר במחצית הראשונה של שנת 1959 עלו בממוצע ב-4 עד 5 אחוזים, בהשוואה לתקופה המקבילה בשנת 1958. הגורם העיקרי לעלייה זו היתה עליית תוספת היוקר ב-3.6 אחוזים בחודש יולי 1958, אך בשנת 1959 עצמה לא חלו שינויים בתוספת היוקר. ההכנסה הממוצעת של שכיר, עלתה ב-6 עד 6.5 אחוזים במחצית הראשונה של שנת 1959, בהשוואה לתקופה המקבילה אשתקד. הגורמים העיקריים לעלייה זו היו, כאמור, עליית תוספת היוקר, תשלומים ריטרואקטיביים שונים, ועליית מספר שעות העבודה בממוצע לשכיר. מאחר שמדד יוקר המחיה עלה באותה תקופה ב-3 אחוזים, הרי שההכנסה הריאלית לשכיר עלתה ב-3 עד 3.5 אחוזים. ההכנסה הפנוייה, לאחר הניכויים, עלתה בשיעור גבוה במקצת משיעור עליית ההכנסה הכללית, כי ברבע הראשון של שנת 1958 נוכה עדיין מן השכר "יהב המגן".

א. התעשייה

כ-80 אחוז ממאה אלף השכירים שהועסקו בתעשייה, במחצית הראשונה של שנת 1959, נכללו בחוזי העבודה שנחתמו בין ההסתדרות לבין התאחדות בעלי התעשייה. החוזים השפיעו על השכר כלהלן:

(א) תעריפי השכר של 20,000 שכירים, המועסקים בעיקר בתעשיית המתכת והגומי, הועלו ב-3.7 אחוזים; התשלומים הנלווים, בעיקר דמי ההבראה, העלו את ההכנסה הממוצעת לשכיר ב-1.2 אחוזים.

(ב) תעריפי השכר של 60,000 העובדים הנותרים לא השתנו, אך תוספת השליש המוקפאת תוחזר במשך שנת 1959 למועסקים הממשיכים לעבוד במפעל בו עבדו ב-1956. החזרת השליש תשפיע על גידול ההכנסות ב-1.3 אחוזים ותוספת המשפחה הוגדלה בפחות מאחוז אחד מן ההכנסה הממוצעת.

בכמה מקרים הוגדלו גם תוספת הוותק ודמי ההבראה, המהווים עלייה של 0.5 אחוז מן ההכנסה הממוצעת.

שכרם של 20,000 השכירים שאינם נכללים בחוזי העבודה, מושפע אומנם, בדרך כלל, מעליית תעריפי השכר, אך לא כן לגבי התוספות הסוציאליות והתשלומים הנלווים. אפשר להניח שהחוזים החדשים השפיעו אך במעט על הכנסות השכירים שאינם מאורגנים.

כתוצאה מהסכמי העבודה, עלו תעריפי השכר בתעשייה בממוצע בפחות מאחוז אחד, וההכנסה הממוצעת לשכיר עלתה ב-2.5 אחוזים בערך. להעלאות אלה יש להוסיף 3.6 אחוזים של תוספת היוקר, שהועלתה ביולי 1958.

תעריפי השכר עלו איפוא, ב-4 עד 4.5 אחוזים, וההכנסה הממוצעת ב-6 עד 6.5 אחוזים בערך.

ב. הבנייה

תעריפי שכר היסוד בענף הבנייה לא השתנו במחצית הראשונה של 1959, ועליית התעריפים ב-3.6 אחוזים נובעת מעליית תוספת היוקר, שחלה ביולי 1958. שיעור התשלומים של המעבידים לקרן הביטוח של פועלי הבניין עלו ב-2.5 אחוזים והגיעו ל-23.5 אחוזים משכר העובד. סכומים נוספים אלה מוקדשים לתשלום תוספת משפחה, להגדלת פיצוי פיטורין ולהבטחת חופשה שנתית מינימאלית לעובד.

פועלים מקצועיים קיבלו גם בשנת 1959 מענקים מיוחדים, וייתכן שאף בשיעור יותר גבוה.

¹ בעוד שסעיפים אחרים בחוזי העבודה הם בתוקף לתקופה של שנתיים, הרי שהחזרת השליש המוקפא תשפיע על ההכנסות רק ב-1959.

כתוצאה מפעילות מוגברת בענף הבנייה, במיוחד באזורים עירוניים, שבהם הורגש מחסור רציני בפועלים מקצועיים. ההכנסה של כלל הפועלים המועסקים בעבודות ציבוריות גדלה קימעה, הן כתוצאה מהרחבת העבודות הציבוריות והן כתוצאה מהתוספת של ימי עבודה שהוקצבה לעובדים בעבודות דחק. בסיכום, יש להניח שבמחצית הראשונה של 1959, בהשוואה לתקופה המקבילה אשתקד, עלתה ההכנסה הממוצעת של פועלי בניין ועבודות ציבוריות ב-6 אחוזים בקירוב, בעוד שתעריפי השכר עלו פחות מ-4 אחוזים.

ג. החקלאות

בסוף מארס 1959 הוחלט להעלות ב-6 אחוזים בערך את תעריפי השכר של העובדים בענף פרי הדר. העלייה היתה ריטרואקטיבית מ-1 בינואר 1959. ההחלטה נתקבלה בשבועות האחרונים של עונת הפרי 1958/59, ולכן לא נהנה מהעלאה כשליש מהשכירים המועסקים בענף זה. העלייה האפקטיבית בענף ההדרים היתה לכן ב-4 אחוזים בערך. בענף החקלאות כולו חלה איפוא, במחצית הראשונה של שנת 1959 בהשוואה לתקופה המקבילה אשתקד, עלייה של 2.3 אחוזים בתעריפי שכר היסוד, מלבד תוספת היוקר שעלתה ב-3.6 אחוזים. העלייה הכוללת הגיעה איפוא ל-6 אחוזים בערך.

ד. הממשלה

ההכנסה הממוצעת של עובד מדינה במשך המחצית הראשונה של 1959 עלתה ביותר מ-10 אחוזים, בהשוואה לתקופה המקבילה אשתקד. ארבעה גורמים עיקריים הביאו לגידול ניכר זה: (א) העלייה בתוספת היוקר; (ב) ההעלאה בדרגה של חלק ניכר מהפקידות הבכירה; (ג) תשלום בעד שעות נוספות לעובדים שקודם לכן לא היו זכאים לקבל תשלום זה; (ד) ההעלאות בשכר ובתשלומים נלווים לעובדים אקדימאיים.

7. המחירים

בתשעת החודשים הראשונים של 1959 הוסיפו המחירים לעלות בשיעור שנתי ממוצע של כ-2 עד 3 אחוזים. עליית מחירי הצריכה הפרטית נאמדת ב-1 עד 2 אחוזים. בין הגורמים להאטה בעליית המחירים היתה ההגדלה המהירה של הייצור בענפי המשק השונים, היציבות היחסית של שיעורי השכר ליחידת תפוקה, וכן ההאטה בגידולם של אמצעי התשלום, ואי-העלייה, ואולי אף ירידת-מה, במחירים ליצרן של חומרי הגלם המיובאים.

8. שוק ניירות הערך

במחצית הראשונה של 1959 הוצאו ניירות ערך חדשים בסכום נקוב של כ-72 מיליון ל"י, וניפדו ניירות ערך בסך 18 מיליון ל"י בקירוב. התוספת הנקייה של ניירות הערך למחזור הגיעה איפוא, ל-54 מיליון ל"י בקירוב. בתקופה הנסקרת מכרה הממשלה ניירות ערך בסך 21.7 מיליון ל"י ברוטו או (בניכוי הפדיונות של ניירות ערך ממשלתיים) 7.6 מיליון ל"י נטו. סכום זה קטן ב-200 אלף ל"י בקירוב מערך הניירות שהממשלה הקצתה, באותה התקופה, למעבירי מטבע חוץ כהטבה תמורת מטבע חוץ שמכרו לאוצר (7.8 מיליון ל"י). ניירות ערך בערבות הממשלה הוצאו בסך 24.8 מיליון ל"י (ברוטו), מהם 10 מיליון ל"י איגרות חוב של חברת הנפט הלאומית שאפשר להמירן במניות, ו-4.8 מיליון ל"י איגרות פרס צמודות דולר שהוצאו במסגרת מלווה עלייה של הסוכנות היהודית.

שינוי מחירים לפי מקורות הפריטים של מדד המחירים לצרכן,
ינואר עד יוני, 1958, 1959

מינואר-יוני 1958 לינואר-יוני 1959	מינואר-יוני 1957 לינואר-יוני 1958	
10.9	-3.1	תוצרת חקלאית
27.4	-3.1	פירות וירקות
-5.1	-3.2	יתר התוצרת החקלאית
-4.1		תוצרת תעשייתית
2.0	3.3	מוון
-6.8	6.3	טכסטיל
3.9	3.6	הנעלה
-4.4	6.8	ריהוט
1.0	-1.1	ציוד חשמלי
8.5	7.2	זכוכית וקראמיקה
7.1	5.2	מתכת
-5.0	2.0	כימיקלים
-10.1	10.0	מוון מיובא
0.3	3.7	דלק
3.9	4.4	שירותים אישיים
1.9	4.7	פריטים שלא נכללו במקום אחר
2.8	3.2	סך הכל

הערה: המעבר מהמדד הישן 1951 עד 1958 למדד החדש 1959 נעשה בשיטת שרשור רגילה. השקלול לפי משקלי המדד הישן.

שאר ניירות הערך החדשים, שהוצאו בתקופה הנסקרת, מסתכמים ל-25.6 מיליון ל"י, כולם איגרות חוב צמודות ערך של מוסדות כספיים. המוסדות הכספיים רכשו, לפי האומדן, ניירות ערך חדשים בסכום של כ-50 מיליון ל"י. המוסדות הבנקאיים בלבד רכשו ניירות ערך חדשים בסכום של כ-20 עד 25 מיליון ל"י, והגדילו את תיק ניירות הערך הישראליים שלהם ב-16.1 מיליון ל"י. הגידול בתיק ניירות הערך של המוסדות הבנקאיים היה יותר גדול מאשר בתקופה המקבילה אשתקד, משום שבסוף 1958 היו ברשותם יתרות פנויות מתוכניות החיסכון בסך 2.5 מיליון ל"י בקירוב, בהן רכשו השנה ניירות ערך חדשים. המרת מקדמות בנקאיות לאוצר באיגרות חוב ממשלתיות בסך 3.5 מיליון ל"י, תרמה גם היא לגידול תיק ניירות הערך שברשות הבנקים. ייתכן שבתום מחצית השנה נצטברו ברשות הבנקים כמויות גדולות של איגרות חוב חדשות שטרם נמכרו ללקוחותיהם. קופות התגמולים וחברת ההשקעות שלהן רכשו בתקופה הנסקרת ניירות ערך חדשים בסכום העולה, לפי האומדן, על 20 מיליון ל"י. המשקיעים הפרטיים הלא-מוסדיים רכשו, לפי האומדן, ניירות ערך חדשים בסכום של 22 מיליון ל"י בערך, ולעומת זאת ניפדו איגרות חיסכון בסכום שהגיע ל-9.8 מיליון ל"י. בסכום הנותר כלולות איגרות חיסכון חדשות שהוענקו כהטבה למעבירי מטבע חוץ, בערך של 7.8 מיליון ל"י.

כפי שמלמד העבר, אין איגרות אלה בחזקת השקעה ארוכת מועד, ובחלקן המכריע הן מוגשות לגבייה בתום שישה חודשים מיום הוצאתן. בניכוי איגרות חיסכון אלו, מגיעה ההשקעה נטו לטוח ארוך, של המשקיעים הפרטיים הלא-מוסדיים, ל-4.5 מיליון ל"י בערך.

ניירות הערך החדשים היו ברובם (64.5 מיליון ל"י) איגרות חוב צמודות ערך. מהן הוצמדו לפי תנאי ההנפקה כ-20 מיליון ל"י לדולר בלבד, ואילו ניירות ערך בסך 44.5 הוצמדו לדולר או למדד יוקר המחיה, לפי בחירת המשקיעים. כמעט כל איגרות החוב למוכ"ז הוצמדו רק לדולר, בעוד שמאיגרות החוב על-שם, המוחזקות בראש וראשונה על-ידי משקיעים מוסדיים, הוצמדו כשליש למדד. לקראת סוף התקופה הנסקרת הסתמנה נטייה של משקיעים אלה, להצמיד לדולר חלק יותר גדול מרכישותיהם מאשר בעבר.

בשלושת החודשים הראשונים של השנה לא היו תנודות בולטות ברמת השערים של ניירות הערך הרשומים בבורסה, אולם החל באפריל הסתמנה תזוזה ניכרת, ובמיוחד בשוק המניות שגאה בצורה שלא היתה כמותה זה שנים אחדות. מדד המחירים של המניות הרגילות (ממוצע 1950=100) עלה מ-148 בסוף מארס ל-189 בסוף יוני, ול-253 בסוף אוגוסט. סיבת הגיאות נובעת מכמה גורמים, ובעיקר מהרווחים הטובים של מספר חברות בשנת העסקים שעברה, הודות ליציבות היחסית ביציאות הייצור (לרבות השכר) ולשינויים בחישוב הפחת לצורכי מס הכנסה.

המדיניות הליבראלית של כמה חברות לגבי חלוקת רווחים, היתה גורם שני לייצוב שוק המניות. בתקופה הנסקרת הצהירו מספר חברות, שמניותיהן רשומות בבורסה, על חלוקת מניות הטבה או על דיבידנדה יותר גדולה מאשר בשנים קודמות.

ההכרה, שבכמה מקרים עלה ערך הנכסים של החברות על המשתקף במחירי המניות שלהן בבורסה, היתה גורם שלישי להגברת הביקוש ולעליית השערים.

שלושת הגורמים האלה והצפייה לרווחים טובים בשנת העסקים הנוכחית, הביאו לצפייה שתינתן דיבידנדה טובה בשנת עסקים זאת ושייעשה היוון (קפיטליזציה) של ריזרבות על-ידי חלוקת מניות הטבה. התקווה שהממשלה תתן הקלות במס על הדיבידנדה מההשקעה במניות תעשייתיות, הגדילה גם היא את הרצון לרכוש מניות, וקניות ספקולטיביות של משקיעים שלא נימנו בעבר בין מחזיקי ניירות הערך נתנו לגיאות כוח התמדה.

שיפור השערים השפיע על משקיעים בחוץ לארץ להתעניין במניות ישראליות, וקניותיהם, אף שלא הגיעו לממדים גדולים, תרמו לחיזוק השערים.

הביקוש לניירות ערך הצמודים לדולר גבר בתקופה הנסקרת ומחיריהם עלו במקצת, אך לא במידה שעלו מחירי המניות.

תופעת לוואי של הגיאות בשוק המניות היתה, שנחלש הביקוש לנכסים פינאנסיים מסוג אחר, כגון שטרות. לא מן הנמנע הוא, אף-על-פי שאין זה ודאי, שהביקוש המוגבר למניות, ובשלב מאוחר יותר לניירות ערך צמודי דולר, בא-על-חשבון צורות חיסכון אחרות. עובדה היא, למשל, שפקדונות החיסכון גדלו במחצית הראשונה של השנה בסך 2.2 מיליון ל"י בלבד, לעומת 8.4 מיליון ל"י בתקופה המקבילה אשתקד.

עליית המחירים של המניות הרגילות נפסקה בשלהי הקיץ, והשערים נתייצבו ברמה חדשה. במובן זה לא היתה ההתאוששות של שוק המניות תופעה חולפת. עם זאת אין לייחס לה חשיבות כלכלית מפורזת, בעיקר מפני ששוק המניות בארץ בכללו הוא מוגבל למדי, ומפני שבמחצית הראשונה של השנה לא הזורם לחברות הון מניות חדש. כשעמדו מחירי המניות בנקודת השיא שלהם, הסתכם מחיר השוק של המניות הרשומות בבורסה בפחות מ-24 מיליון ל"י, וחלק גדול מהמניות היה ברשות משקיעים קבועים. בתנאים אלה עלול היה גידול הביקוש, ולוא גם קטן, לגרוור אחרי עלייה ניכרת בשערי המניות. לעומת זאת, ההתעניינות הגדולה של המשקיעים במניות רגילות, מצביעה על סיכויים טובים לקליטתן של מניות חדשות כאשר יוצעו לציבור.

9. החקלאות

בתשעת החודשים הראשונים של שנת תשי"ט (אוקטובר 1958 עד יוני 1959) חלה עלייה ריאלית של כ-24 אחוזים ב"שיווק המאורגן" של תוצרת החקלאית, בהשוואה לתקופה המקבילה בשנת תשי"ח. התוצרת החקלאית הכלולה בשיווק המאורגן מהווה כ-50 אחוז ויותר מהתפוקה החקלאית הגולמית (כולל מוצרי ביניים), ואילו תפוקת המוצרים שאינם נכללים בשיווק המאורגן עלתה, כנראה, בשיעור נמוך יותר; כך שגידול התפוקה החקלאית הכוללת בתקופה זו לא הגיע לשיעור כה גבוה. שיעור הגידול של סך התפוקה החקלאית בשנת תשי"ט כולה, לעומת שנת תשי"ח, נאמד ב-15 אחוזים בערך.

לוח 17

השיווק המאורגן של תוצרת חקלאית, אוקטובר 1957 עד יוני 1959, תשי"ח, תשי"ט

אחוז העלייה או הירידה (-) מאוקטובר יוני 1957/58 לאוקטובר יוני 1958/59	אוקטובר-יוני		היחידה	המוצר
	תשי"ט 1958/59	תשי"ח 1957/58		
25.9	152,192	120,897	קילולטר	חלב בקר
9.7	556,967	507,727	1,000	ביצים
2.0	138,347	135,602	טונה	ירקות
-2.2	46,477	47,526	טונה	תפוחי אדמה
27.5	554,209	405,390	טונה	פרי הדר
24.8	28,684	22,986	טונה	בננות
-53.5	1,845	3,966	טונה	ענבי מאכל
45.4	7,559	5,199	טונה	פירות נשירים
48.4	3,572	2,407	טונה	פירות שונים
-69.0	1,090	3,510	טונה	אבטיחים ומלונים
43.4	40,743	29,245	טונה	בשר
10.2	8,925	8,096	טונה	דגים
23.8				ממוצע משוקלל

ה מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

גידול הניצוצ הביא לירידת מחירים של מספר מוצרים חקלאיים, כגון חלב ומוצריו, בשר, ביצים ופירות, וכתוצאה מכך ירדה רמת המחירים הממוצעת לצרכן.

א. תוצרת בעלי חיים

תפוקת חלב הבקר עלתה ב-26 אחוזים. העלייה העיקרית היתה במשקי ההתיישבות החדשה, בהם הגיעו להנבה מבכירות רבות, שגודלו בשנתיים האחרונות. לאחר עליית מחיר החלב לשתייה לצרכן, עקב צמצום הסובסידיה, חלה ירידה בצריכת החלב לנפש, ומרבית החלב הנוסף הופנתה לייצור חמאה, גבינות ומוצרי חלב אחרים, שמחיריהם ירדו וצריכתם גדלה. על-אף ירידת מחירי מוצרי החלב, נתגלו קשיים בשיווקם וברשות המשווקים הצטבר מלאי של עודפים, והממשלה נאלצה להיענות לתביעת יצרני החלב ולהבטיח מחיר מינימאלי לחלב עלידי תוספת סובסידיות.

שחיטת הבקר גדלה כמעט כפליים בתקופה הנדונה. מקור גידול האספקה של בשר בקר מקומי, הוא בהשקעות לפיטום עגלים ובקר לבשר בשנתיים האחרונות, ובסלקציה המוגברת בקרב הפרות החולבות, עקב ירידת הרווחיות ודלדול המרעה בגלל הבצורת, בייחוד באזורי הדרום והנגב. הגדלת אספקת הבשר היתה מלווה בירידת מחירים לצרכן וליצרן, הנאמדת ב-20 אחוז ויותר. תפוקת הביצים המשיכה לגדול, אולם לעומת אשתקד, פחת השיווק המקומי, אך היצוא עלה יותר מכפליים. הירידה בשיווק המקומי נבעה מהפניית כמויות גדולות של ביצים ליצוא, והרחבת האיסוס של ביצים, בחודשי האביב והקיץ, לשם יצוא מוגבר בסתיו ובחורף. השיווק המאורגן של ביצים פחת ב-26 אחוזים, אולם חל כנראה גידול בשיווק הבלתי מאורגן, כך שבסיכומו של דבר אין להניח שסך כל השיווק פחת בשיעור המתקבל מנתוני השיווק המאורגן. המחירים ליצוא שנתקבלו בממוצע, בתקופה הנדונה, היו נמוכים באופן יחסי. הכוונת השיווק ליצוא מוסברת, כנראה, מתנאי "הסכם הלול", שלפיהם נתנה הממשלה, עד חודש מארס 1959, פרמיה גדולה ליצוא ביצים, ומאז חודש מארס ניתנת תמיכה קבועה לביצים בצמידות ליצוא בסכום של 38 פרוטות לביצה מיוצאת.

למרות הצמצום בהיצע הביצים לשוק המקומי חלה בממוצע ירידה במחיריהן, לצרכן וליצרן, ורק מחודש יולי הועלה שוב מחיר הביצים. מהתפתחות זו ניתן להסיק שבחודשים הראשונים של השנה (עד יולי) חל צמצום בביקוש לביצים, שנבע כנראה בחלקו גם מהרחבת היצע הבשר וגם מירידת מחירו.

השיווק של בשר עוף עלה ב-28 אחוזים. ההפרש הרב, שבין שיעור הגידול בשיווק בשר עופות לבין שיעור הגידול בתפוקת הביצים, מצביע על מגמת צמצום בהיקף הלהקות המטילות, כתוצאה מירידת רווחיות הלול.

ב. ירקות ותפוחי אדמה

בתשעת החודשים הראשונים של השנה, חלה עלייה קטנה בשיווק הירקות וירידה קטנה בשיווק תפוחי האדמה. במחצית הראשונה של שנת 1959 חל צמצום באספקת הירקות לשווקים, והצריכה לנפש בתשי"ט ירדה ביותר מ-10 אחוזים. על-אף הצמצום בהיצע היו, בתקופות מסוימות, קשיי שיווק, וה"עודפים", שהופנו להאבסת בעלי חיים ולהשמדה, עלו בתקופה הנדונה. למרות השפע היחסי בהיצע, המתבטא בעודפים גדולים, חלה, בממוצע, עלייה במחירי הירקות לצרכן.

ג. פירות

השנה התחילו שטחים ניכרים של פרדסים להניב פרי ומשקל הפרי ששווק עלה בעונת תשי"ט ב-37 אחוזים לעומת העונה הקודמת, מ-405,000 טונות ל-554,000 טונות. לרגל גידול חלק ה"בררה" גדלה התפוקה, במחירים קבועים, ב-28 אחוזים בלבד. כמות הפרי שנשלחה לחוץ לארץ הגיעה ל-377,000 טונות, לעומת 308,000 טונות אשתקד (9.5 מיליון תיבות, לעומת 7.9 מיליון תיבות), עלייה של 22 אחוזים. מאידך, כמות הפרי שנשלחה לתעשייה גדלה כמעט פי ארבעה, והכמות שהופנתה למאכל לשיווק מקומי נשארה יציבה.

המחירים שנתקבלו בשוקי חוץ היו נמוכים ב-18 אחוזים בממוצע, לעומת העונה הקודמת, עקב גידול ההיצע בשוקי הייעוד והירידה בטיב הפרי המיוצא.

שיווק הבננות עלה ב-25 אחוזים, כתוצאה מהרחבת השטח. הכמות שהופנתה ליצוא גדלה ב-50 אחוז, לעומת התקופה המקבילה בשנה שעברה.

גם לגבי פירות אחרים, הצטיינה עונת תשי"ט בגידול ניכר בהיצע. התפוקה עלתה ב-50 אחוז בקירוב, לעומת התפוקה אשתקד, עקב הנבתם של המטעים הצעירים שניטעו בשנים האחרונות וכתוצאה מהיבול הגדול של המטעים הוותיקים.

הגידול הרב בהיצע שהתרכז בתקופה קצרה, הביא לירידת מחירים של רוב הפירות, והמחירים

של אחדים מהם, כגון שזיפים וענבים, אף ירדו לרמה נמוכה ביותר בתקופות מסוימות, וכתוצאה מכך לא נקטפו כמויות מסוימות מן העצים. בתפוקת הזיתים חלה ירידה של כ-50 אחוז, בעיקר מפני שיבולי הזיתים עולים ויורדים לסירוגין.

ד. גידולי שדה

בתשי"ט נוספו 87,000 דונם לשטח השלחין ו-49,000 דונם מהם נועדו לגידולי מספוא לרגל הרחבת הרפת. כמעט במחצית השטח של שדות הבעל היו היבולים קטנים מיבולי אשתקד, בגלל הבצורת. משקלם היחסי של נזקי הבצורת פחת בשנים האחרונות כתוצאה מההרחבה הרבה של שטחי ההשקיה ושל משק בעלי החיים. הגדלת יבוא הגרעינים במסגרת העודפים מארצות הברית, גרם שלא יורגש מחסור והשפיע על יציבות ההיצע והמחירים, וכן הביא יבוא זה לצמצום שטח גרעיני הקיץ בהשקיה.

שטח הבוטנים גדל בתשי"ט ב-12,000 דונם, שהם כ-32 אחוזים, ושטחי סלק הסוכר גדלו בשליש ויותר, אך היבול הממוצע לדונם ירד בשיעור של 6 אחוזים בערך. שטח הכותנה הורחב ב-15,000 דונם בערך (25 אחוזים), והגיע ל-75,000 דונם.

10. התעשייה

במחצית הראשונה של 1959 הוסיף הייצור התעשייתי לגדול בשיעור מהיר. הערך המוסף של התעשייה, במחירים קבועים, היה גדול ב-9 עד 10 אחוזים מערכו במחצית הראשונה של 1958. הגידול במחירים שוטפים, היה יותר גבוה והגיע ל-12 עד 13 אחוזים. ההתפתחות הבולטת ביותר בתעשייה היתה הגידול ביצוא התעשייתי, שהביא לגידול הייצור במיוחד בענפי היהלומים והמלט.

הגידול בביקוש הכולל, עקב גידול הביקוש בשוק המקומי וגידולו של היצוא, הביאו לגידול הייצור כמעט בכל ענפי התעשייה, אף שלא במידה שווה. ברוב הענפים נמשך המצב של היצע מספיק של גורמי הייצור הדרושים, תוך עליית מחירים קטנה. במספר ענפים, כמו במחצבים ובכמה מענפי הכימיקלים, נקבע גידול הייצור על-ידי כושר הייצור המותקן של הציוד, ואילו בשימורים התאפשר הגידול על-ידי הגדלת הספקת חומרי הגלם. עליית ייצור גדולה מהממוצע היתה בענפי המכרות והמחצבים, הכימיקלים, המלט, המתכת וכלי ההובלה. לעומת זאת עלה פחות מהממוצע, הייצור בענפי המזון והטכסטיל.

א. התשומות

1. תעסוקה ושכר

מספר המועסקים בתעשייה עלה במחצית השנה ב-4 עד 5 אחוזים, בהשוואה לתקופה המקבילה ב-1958. העלייה נובעת בעיקר מגידול מספר המועסקים בעבודה עונתית בענף המזון, ובמיוחד שימורי פרי הדר, וכן מגידול התעסוקה בענפי המתכת, כלי הובלה, עץ ומוצריו וענף היהלומים. ענפים בהם לא גדלה התעסוקה היו, ענף הטכסטיל, וכן המכרות והמחצבים, הנייר ומוצרי הגומי. השכר לפועל עלה ב-6 עד 7 אחוזים על השכר במחצית הראשונה של 1958, עקב תוספת היוקר החדשה, שניתנה החל ביולי 1958, ועקב התשלום של השליש המוקפא והעלאות בשכר בכמה ענפים ששולמו מתחילת 1959.

2. חומרי גלם

יבוא חומרי הגלם לתעשייה, במחירים קבועים, גדל ב-17 אחוזים בערך, בהשוואה למחצית הראשונה של 1958, והגיע ל-100.5 מיליון דולר במחירי 1959. הגידול בלט במיוחד בתעשיית

יבוא חומרי גלם לתעשייה, ינואר עד יוני, 1958, 1959

(מיליוני דולרים)

אחוז העלייה מינואר-יוני 1958 לינואר-יוני 1959		ינואר-יוני 1959		ינואר-יוני 1958	
מחירים שוטפים	במחירי 1958	מחירים שוטפים	במחירי 1958	מחירים שוטפים	
27.4	32.7	27.1	28.2	21.2	לתעשיות מזון
2.7	12.8	73.4	80.7	71.6	לתעשיות אחרות
8.3	17.3	100.5	108.9	92.8	סך כל היבוא לתעשייה

ה מקור : הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

המזון, בעיקר היבוא לענפי השמנים והסבון, עקב גידול יצוא השמנים ומוצרי שמן. מחירי חומרי הגלם ירדו במחצית הראשונה של השנה ב-7 אחוזים, בהשוואה למחצית 1958, כך שערך היבוא גדל רק ב-8 אחוזים. הגידול ביבוא מצביע גם על גידול מסוים במלאי, בגלל צפיות לשינוי מחירי היבוא, כך שלמעשה היתה תשומת היבוא לתעשייה יותר נמוכה. מחירי תשומות היבוא ליצרנים לא עלו בתקופה הנדונה, ובמקרים מסוימים אף חלו בהם ירידות.

3. חומרי גלם חקלאיים

עיקר התשומה החקלאית לתעשייה היה חלב, בשר לעיבוד ופרי הדר. ערך שלושת מוצרים אלה היה 83 אחוזים מכלל התשומה החקלאית. ערכם במחצית הראשונה של 1959 עלה ב-56 אחוזים על ערכם במחצית שנת 1958. במיוחד בלט הגידול באספקת פרי ההדר לתעשיות השימורים, שגדלה פי 3.5, בגלל גידול שטחי ההדרים שהחלו להניב ובגלל התנאים האקלימיים.

4. חשמל

צריכת החשמל בתעשייה, בכלל זה ייצור עצמי, גדלה ב-16.9 אחוזים, ואילו צריכת החשמל שסופקה על-ידי חברת החשמל בלבד גדלה ב-17.6 אחוזים, מ-209.6 מיליון קו"ש ל-246.6 מיליון קו"ש. הענפים בהם גדלה במיוחד צריכת חשמל של חברת החשמל, היו: ענף ההלבשה, עץ ורהיטים, כימיקלים, מתכת וכלי הובלה.

ב. היצוא התעשייתי

היצוא התעשייתי הגיע במחצית הראשונה של שנת 1959 ל-53.6 מיליון דולר, לעומת 41.6 מיליון דולר בתקופה מקבילה אשתקד, דהיינו עלייה ב-29 אחוזים. הגידול הוא כללי אומנם ביחס לכל ענפי התעשייה, אולם תרמו לכך בעיקר הגורמים הבאים:

(א) עליית יצוא היהלומים לארצות הברית, לאחר חלוף הרפיון שפקד אותה אשתקד.

(ב) הגברת הסחר עם טורקיה, שהביאה להכפלת היצוא לארץ זו לאחר ההפסקה שחלה ב-1958 בעקבות השינויים המוניטאריים באותה ארץ.

(ג) חדירה לשוקי אסיה ואפריקה, שהביאה להגדלת היצוא אליהן, מ-3 מיליון דולר ל-9 מיליון דולר.

כן חל גידול ביצוא תעשייתי אחר לארצות הברית, גרמניה ובלגיה.

היצוא התעשייתי לפי הענף התעשייתי, ינואר עד יוני, 1958, 1959

(אלפי דולרים)

הענף התעשייתי	ינואר-יוני 1958	ינואר-יוני 1959	אחוז העלייה או הירידה (-) מינואר יוני 1958 לינואר יוני 1959
מזון וטבק	6,130	6,856	11.8
טכסטיל, הלבשה ועור	4,509	4,980	10.4
עץ, מוצרי עץ ורהיטים	1,420	1,970	38.7
נייר והדפסה	682	1,029	50.8
גומי ופלאסטיקה	2,856	3,555	24.4
כימיקלים	2,802	4,235	51.1
מינרלים אל-מתכתיים	1,728	2,919	68.9
יהלומים	16,634	22,647	36.1
מתכת, מכונות וציוד	1,750	2,648	51.3
שונות	3,051	2,803	- 8.2
סך כל היצוא התעשייתי	41,572	53,642	29.0

ה מקור : עלון היצוא מס' 78, משרד המסחר והתעשייה, וסיווג מחדש על-פי הסיווג של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

ג. א ש ר א י ת ע ש י י ת י

האשראי התעשייתי לזמן קצר, שניתן מאמצעי הבנקים, האגודות השיתופיות לאשראי ומפקדונות הממשלה, גדל מסוף יוני 1958 לסוף יוני 1959 ב-27.2 אחוזים. שיעור הגידול באשראי לענפי התעשייה השונים לא היה אחיד, והיקף גידולו נקבע על-ידי שיקולים שונים, הנובעים בחלקם משיקולי הכוונה של בנק ישראל והממשלה, אשר אחד הגורמים בהם היה היקף הגדלת יצוא וכן משיקולים מסחריים של הבנקים. שיעור גידול העולה במידה ניכרת על הממוצע היה בענפי המתכת, הכימיקלים, המלט, הזכוכית וקראמיקה והיהלומים. לעומת זאת עלה במידה מועטת האשראי לענף העץ ומוצריו, נייר, הדפסה ומוצרי הגומי.

אשראי לתעשייה*, יוני ודצמבר 1958 ויוני 1959

(מיליוני ל"י)

אחוז הגידול מיוני 1958 ליוני 1959	30 ביוני 1959	31 בדצמבר 1958	30 ביוני 1958	
29.0	197.2	170.2	152.9	בנקים
5.6	13.2	13.0	12.5	אגודות האשראי
27.2	210.4	183.2	165.4	סך הכל

* כולל אשראי מפקדונות הממשלה ואשראי מפקדונות צד שלישי.

11. הבנייה

א. היקף הבנייה

היקף הבנייה במחצית הראשונה של שנת 1959, המחושב על-פי ממוצע של שטח התחלת הבנייה ושטח גמר הבנייה, עלה ב-6 אחוזים על היקף הבנייה במחצית הראשונה של שנת 1958. בעוד ששטח התחלת הבנייה במחצית הראשונה של 1959 עלה ב-27 אחוזים על שטח התחלת הבנייה במחצית הראשונה של 1958, הרי שטח הגמר ירד ב-13 אחוזים בערך. הגידול בהתחלות הבנייה נבע מהגידול הרב בהתחלות הבנייה לעולים, שהחל עוד ב-1958 ונמשך במחצית הראשונה של 1959, עקב הזרם המוגבר של עלייה בתקופה נובמבר 1958 עד ינואר 1959.

גם בהתחלות הבנייה של מגורים אחרים (שיכון חיסכון לבניין, שיכון עובדי המדינה ושיכון למיעוטים) חלה עלייה. הגם שבסוגי בנייה אלה ובבנייה הפרטית ניכרת האטה בקצב התחלות הבנייה, בהשוואה למחצית השנייה של 1958. הצמצום בשטח הגמר, ניכר בכל סוגי המגורים, פרט לבנייה הפרטית שעלתה קימעה.

לוח 21

שטח התחלת הבנייה וגמר הבנייה לפי סוג הבניין, ינואר 1958 עד יוני 1959

(אלפי מטרים מרובעים)

גמר הבנייה			התחלת הבנייה			סוג הבניין
ינואר-יוני 1959	יולי-דצמבר 1958	ינואר-יוני 1958	ינואר-יוני 1959 *	יולי-דצמבר 1958	ינואר-יוני 1958	
365	439	437	555	410	385	למגורים
95	99	126	198	322	67	שיכון ציבורי לעולים
460	538	563	753	632	452	לאחרים
358	351	348	420	349	384	סך הכל
818	889	911	1,173	981	836	בנייה פרטית
30	42	50	32	34	45	סך כל הבנייה למגורים
70	130	71	75	105	89	לא למגורים **
73	88	110	46	77	70	בתי הארחה ובתי עסק בנייני תעשייה בניינים ציבוריים
173	260	231	146	219	204	סך כל הבנייה לא למגורים
991	1,149	1,142	1,319	1,200	1,040	סך כל שטח הבנייה

* מספרים ארעיים.

** לא נכללה הבנייה של אגף השיכון.

המקור: אגף השיכון במשרד העבודה, ואומדנים המבוססים על נתונים חלקיים.

שטח הבנייה * לפי סוג הבניין, ינואר 1958 עד יוני 1959

(אלפי מטרים מרובעים)

אחוז העלייה או הירידה (-)					
סוג הבניין	ינואר-יוני 1958	יולי-דצמבר 1958	ינואר-יוני ** 1959	מינואר-יוני 1958	מיולי-דצמבר 1958
למגורים					
שיכון ציבורי	507	585	607	21	3
בנייה פרטית	366	350	389	6	11
סך כל הבנייה					
למגורים	873	935	996	14	-6
לא למגורים ***	218	240	160	-27	-33
סך כל שטח הבנייה	1,091	1,175	1,156	6	-2

* ממוצע התחלה וגמר.
** מספרים ארעיים.
*** לא נכללה הבנייה של אגף השיכון.

באשר לבנייה שלא למגורים, הרי גם שטח ההתחלה וגם שטח הגמר ירדו במחצית הראשונה של 1959, בהשוואה לשתי התקופות הקודמות.

ב. הוצאות הבנייה

הוצאות הבנייה במחצית הראשונה של 1959 לא עלו על הוצאות הבנייה במחצית הראשונה של 1958. מדד הוצאות הבנייה היה גבוה בממוצע במחצית הראשונה של 1959 ב-0.4 אחוזים מהממוצע של מחצית 1958. יש לציין שבתקופה של שנה וחצי — מינואר 1958 עד יוני 1959 — עלה המדד ב-0.5 אחוזים בלבד; במשך תקופה זו ירדו מחירי הברזל והעץ מצד אחד ועלתה התוספת הסוציאלית לפועלי בנייה מצד שני.

לוח 23 מראה את ערך הבנייה בשתי המחציות של שנת 1958 ובמחצית הראשונה של 1959, במחירים ממוצעים של שנת 1958 (בלי שווי הקרקע).

על-אף היציבות בהוצאות הבנייה, חלה עלייה במחירי בתים למגורים, בעיקר כתוצאה מעליית מחירי הקרקע.

ערך * הבנייה לפי סוג הבניין (מחירי 1958), ינואר 1958 עד יוני 1959

(אלפי ל"י)

אחוז העלייה או הירידה (—)		ינואר- יוני 1959**	יולי- דצמבר 1958	ינואר- יוני 1958	סוג הבניין
מיולי-דצמבר 1958	מינואר-יוני 1958				
לינואר-יוני 1959	לינואר-יוני 1959				
					למגורים
					שיכון ציבורי
-8	8	61.0	66.2	60.5	לעולים
40	154	21.6	15.4	8.5	לאחרים
1	20	82.6	81.6	69.0	סך הכל
11	6	63.0	56.7	59.3	בנייה פרטית
					סך כל הבנייה למגורים
5	13	145.6	138.3	128.3	
					לא למגורים***
-16	-34	4.2	5.0	6.4	בתי הארחה ובתי עסק
-38	-7	7.8	12.6	8.6	בנייני תעשייה
-28	-34	9.9	13.8	15.0	בניינים ציבוריים
					סך כל הבנייה לא למגורים
-30	-27	21.9	31.4	30.0	
-1	6	167.5	169.7	158.3	סך כל שטח הבנייה

* אינו כולל את שווי הקרקע. כולל הוצאות לפיתוח השטח.
** אומדן ארעי.
*** לא נכללה הבנייה של אגף השיכון.

12. התחבורה

תפוקת ענף התחבורה גדלה במחצית הראשונה של 1959, בהשוואה לתקופה מקבילה אשתקד, ב-13 אחוזים בערך. העלייה בתפוקה חלה בכל ענפי המשנה, ובייחוד בנמלים — 31 אחוזים, תעופה — 27 אחוזים וספנות — 24 אחוזים.

במחירי התחבורה חלה ירידה של כ-2 אחוזים בממוצע, בעיקר לרגל ירידת תעריפי התובלה הימית. מספר המועסקים בענף התחבורה גדל ב-8 אחוזים בערך, ותעריפי השכר עלו ב-4 אחוזים — מהם כ-3.5 אחוזים עקב תוספת היוקר והשאר כתוצאה מהעלאות בדירוג, בוותק, בתוספות משפחה וכדומה. הגידול בהכנסה הממוצעת לעובד, שהגיע ל-6 אחוזים, עלה על גידול התעריפים, עקב התשלומים לשעות נוספות ותשלומים ריטרואקטיביים (בעיקר ברכבת).

על-אף השפל בספנות העולמית, גדלה תפוקת הספנות הישראלית ב-24 אחוזים. גידול ניכר זה מוסבר מתוספת האניות בצי הישראלי והרחבת הפעילות בתחום ההובלות בין נמלים זרים,

מדדי התפוקה הריאלית ומדדי המחירים
של ענפי התחבורה, ינואר עד יוני 1959

(הבסיס : ינואר יוני 1958 = 100)

הענף	מדד התפוקה הריאלית	מדדי המחירים	משקל הענף בהכנסה הלאומית מתחבורה *
ספנות	124.2	90	13.1
תעופה	127.4	101	6.7
רכבות	105.2	100	4.8
אוטובוסים	106.2	100	22.1
כלי רכב אחרים			
(בעיקר משאיות)	110.0	98	47.5
נמלים	131.0	100	5.7
כל הענפים	113.0	97.7	

* מבוסס על אומדן הערך המוסף של ענפי המשנה בשנת 1958, שחושב על-ידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

כי הטונאג' שהובל על-ידי הספנות הישראלית לישראל וממנה, ירד ב-6 אחוזים וגרם לירידת חלקה של הספנות הישראלית בכלל ההובלה לישראל וממנה, מ-30 אחוז אשתקד ל-28 אחוזים השנה. כן ירד ב-7 אחוזים חלקה של הספנות הישראלית בהובלת נוסעים, אף-על-פי שמספר הנוסעים שהובלו לישראל וממנה, גדל בשיעור של 12 אחוזים, עקב הפעלת אניות נוסעים עממיות על-ידי חברות זרות.

תעריפי ההובלה הימית ירדו בשיעור ממוצע של כ-15 אחוזים, בעיקר בקווי הים התיכון ומערב אפריקה. בתעריפי הובלת נוסעים לא חל שינוי.

במחצית הראשונה של 1959 נוספו 5 אניות, בתפוסה כוללת של 11,793 טונות תפוסה, והוצאה אנייה אחת בתפוסה של 2,574 טונות. כתוצאה מהשפל הובטלו 5 אניות, וכושר ההובלה הבלתי מנוצל הגיע ל-5 אחוזים בערך מכושרו של הצי. מבחינת פגיעתו של המשבר נהנתה הספנות הישראלית, בתקופה הנסקרת, מעדיפות יחסית לציים אחרים, עקב גילו הצעיר של הצי והסכמים שנחתמו לפני תחילת השפל.

הגידול בתפוקת התעופה נמשך גם השנה: הובלת נוסעים גדלה ב-27 אחוזים והובלת מטענים ב-28 אחוזים.

בתפוקת הנמלים חלה עלייה של 31 אחוזים, שהיא גבוהה מהגידול בערכי היבוא והיצוא, עקב העלייה בפריקה וטעינה של מוצרים הכבדים ביחס לערכם. עיקר הגידול חל בפריקת וטעינת דגנים וקמח, חומרי גלם וסחורות בלתי מעובדות, מחצבים ועצים. עקב המקריות שבדבר אין לראות בעלייה זו אינדיקאטור לשנה כולה.

הובלת מטענים ברכבת עלתה בשיעור של 8.4 אחוזים, והובלת נוסעים ירדה. בענף המשאיות החמיר המשבר והתבטא בירידת הרווחיות, בשיעור ניצול נמוך של כושר ההובלה, ובחוסר יציבות בתעסוקה. כן השפיעה התחרות החריפה בענף זה על עליית זמן ההמתנה הממוצע, עקב אי חיוב תשלום בעבור ההמתנה, ועל ריבוי הנסיעות הריקות. תעריפי ההובלה הממוצעים ירדו בתקופה הנסקרת ב-2 אחוזים. שיעור הירידה ברכב כבד היה יותר נמוך, אך גבוה יותר ברכב של עד 5 טונות.